

Nieuwe Wildernis

- De duinen Lijden
- Daar op de blanke top der duinen verschijnt een wisent
- Op zoek naar de rol van de wisent
- Verslag van een workshop over de wisent

COLOFON

Nieuwe Wildernis ©

Nieuwe Wildernis is een uitgave van Stichting Kritisch Bosbeheer. Nieuwe Wildernis is een niet-commercieel tijdschrift en wordt niet gesubsidieerd. Commerciële advertenties worden doorgaans niet opgenomen, alleen in uitzonderingsgevallen voor de natuurbescherming relevante advertenties. De redactie is onafhankelijk en verantwoordelijk voor de samenstelling. Beleid en keuze van de artikelen zijn geheel ter beoordeling van de redactie.

Abonnementen algemeen

Nieuwe Wildernis is een driemaandijks tijdschrift (soms wordt een dubbelnummer gemaakt indien het thema van de onderwerpen daarvoor aanleiding geeft). Een abonnement kost 19,29 Euro per jaar. Graag dit bedrag bij vooruitbetaling op postbanknummer 38.96.353 ten name van Stichting Kritisch Bosbeheer te Dieren, onder vermelding van "Nieuw abonnement". Abonnementen lopen door tot schriftelijke opzegging tot ten minste één maand vóór afloop van het lopende jaar. Losse nummers kosten 4,80 Euro per stuk, waarbij 1,20 Euro verzendkosten per bestelling in rekening worden gebracht, dus ongeacht het aantal nummers per bestelling. Deze kunnen besteld worden door overmaking van het totale bedrag onder vermelding van het nummer(s), zoals: "NW-23". Verzending geschiedt op naam en adres van de overschrijving, tenzij anders vermeld. Indien u per Giro tel betaalt, dan graag even apart uw adres vermelden, omdat deze doorgaans niet door Giro tel wordt meegezonden.

Abonnementen aanvullend Internationaal

Lezers in België en andere EU-landen kunnen per 1 juli 2003 zonder extra kosten (EU-besluit) internationaal overschrijvingen doen. U dient dan bij de overschrijving tevens het Swiftadres (ook wel BIC genoemd) en het IBAN-nummer in te vullen, anders rekenen sommige banken alsnog kosten.

Swiftadres of BIC (Bank Identifier Code) is: **PSTBNL21**
IBAN (International Bank Account Number) is:
NL20 PSTB 0003 8963 53

Literatuur in dit nummer

De redactie kiest er voor om de bronnenlijst apart aan de lezers aan te bieden. Indien beschikbaar zal deze op onze website gepubliceerd worden.

Contact

Door drukte of verblijf in het buitenland kan het voorkomen dat we tijdelijk niet of moeilijk bereikbaar zijn. Informatie hierover vermelden we zoveel mogelijk op onze website. Kijk in de toekomst dus altijd ook even op www.nieuwe-wildernis.nl en klik op het kopje "Nieuws". Ook alle bovengenoemde gegevens zijn daar uitgebreider te vinden.

Abonnementenadministratie

Redactie Nieuwe Wildernis
Zuider Parallelweg 34, 6953 DC Dieren, Nederland
Telefoon: 00 31 (0)313 - 42 09 18
Postbanknummer: 38 96 353
E-mail: redactie@nieuwe-wildernis.nl
Website: www.nieuwe-wildernis.nl
ISSN: 1383-2115

3 Redactioneel

Een beschouwing over de aanstaande begrazingsproef met wisenten in de duinen, bekeken vanuit een breder natuurbeschermingskader.

5 De duinen Lijden: kunnen wisenten verlichting brengen?

De Atlantische kust van West-Europa omvat een 3000 km lange strook duinen. Het Nederlandse deel is rond 250 km lang. Sommige stukjes zijn beschermd natuurgebied. Naar Nederlandse begrippen zijn onze duinen nog redelijk ongeschonden. Maar de laatste 10 à 20 jaar loopt dit hollend achteruit. Zie daar het motief dat in dit artikel wordt besproken om in 2007 een begrazingsproef met wisenten te starten.

9 De wisent, het wilde bosrund van Europa

Dit artikel beschrijft de natuurlijke ontwikkeling van de wisent en plaatst de soort in het spectrum van andere grote grazers.

13 Daar op de blanke top der duinen verschijnt een wisent

Natuurbeleving, nieuwe kansen op financiering van natuurbeheer, zijn minstens zo belangrijk als de ecologische argumenten voor het nemen van een begrazingsproef met wisenten.

17 Op zoek naar de rol van de wisent

De onderzoeksgroep probeert in dit artikel te karakteriseren welke elementen bij deze begrazingsproef in de duinen onderzocht moeten worden.

21 Bescherming, beheer en bureaucratie

Column van Tom Bade.

Het natuurbeheer, en zeker ook begrazingsproeven, die vaak nieuwe elementen aan het vigerende natuurbeheer toevoegen, is ingekapseld door (overheids)regels. "Minder regels en meer natuur is goed voor de ecologische groei voor onze eigenste groene AEX".

25 Wisentendiscussie

In april 2004 organiseerden de initiatiefnemers van de begrazingsproef een workshop waar over het plan gediscussieerd werd. De workshop was cruciaal voor het begrip, de bijstellingen en dus de voortgang van het initiatief. Dit artikel doet hiervan uitgebreid verslag.

35 Snippers

Rubriek met boeken, nieuws en berichten.

39 Buitenboel

Natuur? Vet cool! Jongeren zijn losgeslagen van de natuur?

Omslag

Een oude foto van een wisentstier in Bialowieza. Toen het bos er stil was, en ver weg, de wisenten geheimzinnig onbereikbaar. De geavanceerde seksuele voorkeuren van de interieursverzorgster in een kringgesprek in het Jeugdjournaal hoeft voor ons ook weer niet, maar een wisent op fietsafstand van Amsterdam heeft toch wel wat.

Colofon

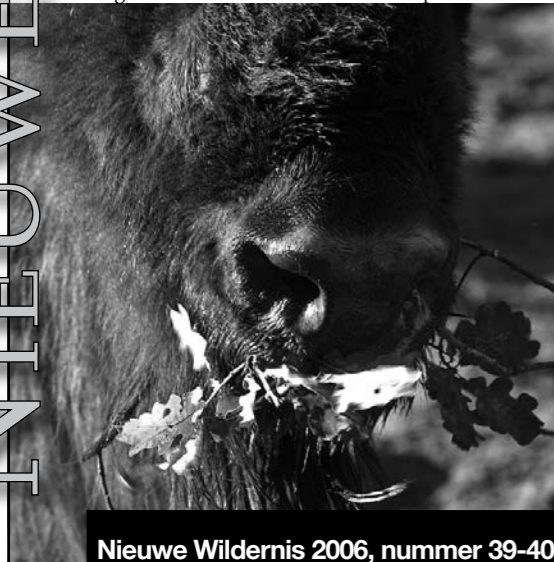
Boven: wisenten zijn dol op het nemen van zandbaden. Onder: deze wisent eet eikenblad.

Alle foto's in dit nummer zonder auteursvermelding: Ruud Lardinois.

Dit tijdschrift voor de nieuwe wildernis ziet natuur als een levende en veranderende gemeenschap van planten en dieren. De netwerken van elkaar beïnvloedende organismen en abiotische omstandigheden bepalen het beeld van de natuur. In deze natuur is sterfte even gewoon als nieuw leven door geboorte of ontkiemend zaad. Concurrentie en predatie bepalen het voorkomen en de levensruimte van de soorten. Deze zogeheten natuurlijke processen hebben alle een evolutionair karakter. Pas wanneer natuurlijke processen het beeld en afloop bepalen, spreken wij van natuur.

Nieuwe Wildernis wil graag in het centrum staan van de nieuwste ecologische inzichten en berichten over de talrijke initiatieven op het gebied van natuurbeheer in binnen- en buitenland. Daarbij wil Nieuwe Wildernis nadrukkelijk aan personen en organisaties ruimte bieden om te publiceren.

Nieuwe Wildernis 2006, nummer 39-40

NIEUWE WILDERNIS

IN HET OUDSOPGAVE

DE WISENT TERUG!

Dieren en mensen, dieren en verkeer, ze gaan maar moeilijk samen? In enkele zeer oude Europese culturen vond men wel een acceptabele oplossing. Vrij grazende runderen en schapen langs provinciale en zelfs op snelwegen? In Noorwegen geen probleem. Meest indrukwekkende voorbeeld: New Forest. Duizenden paarden, runderen, ezels en herten in dorpen, op wegen, en voor wie het hekje niet sluit, óók in tuinen. Werkt goed daar. Al eeuwen.

Ruud Lardinois

TIn vrijwel elk West-Europees land lopen inmiddels wel ergens wisenten. Van gehouden dieren tot maximaal onder halfnatuurlijke omstandigheden. In Duitsland zal echter op afzienbare termijn een geheel vrij levende populatie gesticht worden. Op slechts twee uurtjes rijden in het Rothaargebergte. In geheel natuurlijke staat, dus zonder bijvoeren en zonder rasters. Daarmee zal dit, als het door gaat, de meest natuurlijk populatie wisenten in Europa worden. En dat is de beste voorwaarde voor het behoud van wilde dieren en planten. Dierentuinen, parken en de agrarische omgeving zullen, hoe nuttig of verantwoord ook, nooit zorg kunnen dragen voor een duurzaam behoud van de natuurlijke biodiversiteit. Dierentuinen en wildparken zijn het domein van de gedomesticeerde natuur, van aan de mens onderworpen natuur.

Vooroordelen ebben weg

Er is meer aan de hand. Steeds meer begint de noodzaak van behoud van natuur die zich onder natuurlijke omstandigheden mag ontwikkelen door te dringen. Grote wilde dieren zijn voor

Aankomende voorjaar 2007 gaat het dan echt gebeuren. De enige wilde runderensoort die Europa nog rijk is zal dan ook in Nederland weer een plekje in een natuurgebied innemen. Namelijk in Kraansvlak. Een natuurgebied in duinen van het Nationaal Park Kennemerduinen, even ten westen van Haarlem.

de moderne mens nauwelijks nog schadelijk of gevaarlijk te noemen. Met wat technisch vernuft en inventief natuurbeschermingsbeleid kunnen wij heel goed met grote wilde dieren samenleven, zonder meteen op een boswandeling door een engerd te worden opgegeten. De comeback overall in Europa van de hele faunistische top als zeearenden, gieren, elanden, wolven, lynxen en bruine beren, laat dat overtuigend zien. De 'schade' blijkt mee te vallen: een omgewoeld weiland, vernielde bijenkasten of het verlies van schapen. Serieus, maar oplosbaar probleem, is het verkeer.

Kansen

Vrij levende dieren zijn niet alleen de beste garantie voor een duurzame overlevingsstrategie voor de natuur, het biedt ook kansen voor duurzame vormen van recreatie en dus economische spin-off. We konden het met eigen ogen zien toen de media massaal hun tanden zette in de weggelopen kamer-tiger op de Veluwe. Dat de poema een weggelopen huiskat bleek te zijn is nauwelijks interessant. Dat er iets van waarheid in zou kunnen zitten bleek

genoeg. Duizenden natuurliefhebbers trokken naar de Veluwe. Diverse partijen meldden een duidelijke toename van recreatieve boekingen. Restaurants en hotels deden goede zaken. Zelfs BBA streekvervoer liet opvallende groeicijfers zien van het aantal busreizigers. Leden van het provinciaal bestuur wreven vergenoegd in hun handen. Want plots ontving het zorgenkindje een sterk stijgend aantal recreatieve boekingen. Na de ontmaskering van de huiskat wordt de subsidiepot weer stevig geplunderd. Miljoenen Euro's overheidsgeld gaan weer naar reclame-acties om recreanten naar de Veluwe te lokken. Voor dat geld koop je duizend poema's. Maar natuurlijk weet het publiek heel goed waar het steeds beter terecht kan. Fatsoenlijke natuur is bovendien geen kostenpost maar biedt prima mogelijkheden voor lering en vermaak.

Op milieutechnologisch gebied zie je een vergelijkbaar proces. Conservatief en ideeënloos investeert men in verouderde of achterhaalde technieken. Ondertussen stevent men af op het bijna volledig mislopen van inventieve nieuwe ontwikkelingen. Neem de hernieuwbare energiebronnen als wind, zon en biomassa, daarin zijn we het Timboektoe van Europa. Pal over de grens begint de wereld en ontwikkelt er zich een daverende industrietak met onvoorstelbare groeicijfers. Als het roer niet omgaat, zullen Nederlanders in de nabije toekomst óók voor een behoorlijke natuur naar het buitenland moeten afreizen. Een troost is dat dan de reistijd misschien gehalveerd is, als we inderdaad onze snelwegen in verdiepingen gaan aanleggen zoals Haagse kringen wensen. Ook het boerenbedrijf zet nog in op versleten paarden: intensivering en monofunctionele schaalvergrotingen. De eerste transitie van boerderijen naar varkensflats in havengebieden zijn al in de maak. Zitten de beesten alweer iets dichterbij hun voer.

Betere natuur

We twifelen er niet aan dat als straks de wisenten en de duinen een beetje aan elkaar gewend zijn, het publiek zal staan te trappelen om de dieren te bezoeken. Maar daarom worden de wisenten niet binnengehaald. De natuur in de duinen dreigde versneld in een soort coma van apathie te vervallen. Dikke gras-tapijten op de eens zo blanke top der duinen, steeds meer verstikkend onder oprukkende ruigtestruiken en geboomte. De zeewind alleen kan de vervetting in de natuur niet meer aan, een andere wind was nodig.

Het begin

De kiem voor een nieuw beleid werd feitelijk gelegd

op een symposium over de wisent in 1998 in natuurpark Lelystad. Op initiatief en medewerking van Werkgroep Landschapsbeheer Nardinclant, Vrijwillig Bosbeheer, Ecoplan Natuurontwikkeling en Stichting Kritisch Bosbeheer, werden daar de mogelijkheden voor de terugkeer van de wisent in Nederland bediscussieerd. In 2004 leidde dit tot een ontmoeting tussen medewerkers van Nationaal Park Kennemerduinen, Ecoplan Natuurontwikkeling en Stichting Kritisch Bosbeheer. Het was bepaald een zeer inspirerende groep die zich in fasen van eerste idee naar een concreet plan opwerkte. Cruciaal was de één dag durende workshop waarin terreinbeheerders, onderzoekers en beleidsmakers uit het hele land het concept bediscussieerden.

Zijn wisenten gevaarlijk?

Later bezocht de projectgroep natuurgebieden met wisenten waaruit o.a. de verwachting uitkwam dat wisenten liever heel andere dingen aan hun hoofd hebben dan gevaarlijk te zijn voor mensen. Wisenten, elanden, lynxen, wolven en zelfs bruine beren zijn watjes als ze zich maar kunnen terugtrekken, brood op de plank hebben en maar niet door engerds met geweren of injectienaalden op de hielen gezeten worden. Wie doof is voor de noden van mens of dier kan ook door het paard van de melkboer lelijk te grazen genomen worden. Niets is zonder enig risico. Er sterven in Nederlandse natuurgebieden jaarlijks heel wat meer mensen die aan bomen zagen dan door er tussen te wandelen.

Toen wij met een groep van rond 25 mensen tussen de wisenten wandelden bleek hoe indrukwekkend de dieren er in slaagden om zich de hele dag voor die vervelende mensen onzichtbaar te maken. Op de 150 ha voor publiek bezoek gesloten Damerower Werder, waar al sinds de vijftiger jaren wisenten onder vergelijkbare halfnatuurlijke omstandigheden als in het Poolse Bialowieza leven, was dit gedrag ook voor de beheerders nog een vraag. Uit voorzorg tooide een van de beheerders zich met een stevig kaliber jachtgeweer om ons bezoekers voor onheil te behoeden. Overal speurde je wisenten, maar niet één dier liet zich zien.

Diezelfde avond nog werd het naar onze indruk belangrijkste we-gaan-door-besluit genomen. Wat daarna volgde waren twee jaren van praktische uitwerking, zoals het opstellen van concrete beheersplannen, het uitzetten van verantwoordelijkheden, de financiering, enzovoort. Belangrijk, maar feitelijk was de basis voor het vertrouwen gelegd dat dit de eerste wisenten in een Neder-

lands natuurgebied zouden worden. In deze laatste fase is op initiatief van Stichting Kritisch Bosbeheer contact gelegd met Stichting Duinbehoud en Stichting Ark, die beiden in de tweede helft van 2005 tot het projectteam toetraden

Toch is ook dit project een compromis. Of vriendelijker geformuleerd: het resultaat van samenwerking. Een geweldige samenwerking overigens waar wij met plezier op terugkijken. Ongetwijfeld put elke deelnemer net weer zijn of haar eigen verwachtingen, wensen en hoop uit dit project. Dat visies, motieven en verwachtingen verschillen, is prima. De natuur zelf is één experimenteerdoo, al is haar experimenteeruimte nu beslist heel veel kleiner dan ten tijde van het Holoceen. Waar eens steppewisent en mammoet graasden, ligt nu onwrikbaar Amsterdam. Alleen een uit de hand gelopen klimaatverandering lijkt dat nog te kunnen veranderen... Maar natuur is hoe dan ook nooit statisch, noch herhaalbaar. Het resultaat zal altijd verschillend zijn! Ook in het geval van Kraansvlak mag niet verwacht worden dat oude landschapsbeelden zoals wij die ons nog kunnen herinneren één op één zullen kunnen worden hersteld. Het motief om met deze begrazingsproef te beginnen is dan wel geboren uit de forse verarming van biodiversiteit die zichtbaar werd na de massale verdwijning van de konijnen uit de duinen (een exoot die sinds de 16e eeuw werd ingevoerd). De wisent is echter geen konijn. Bovendien is de sequentie van evolutionaire en functionele processen en de deelnemende organismen, alsmede de abiotische omstandigheden, nu geheel anders dan toen het konijn in de duinen aantrad. Het resultaat, het zo ontstane landschapsbeeld, zal derhalve daarom ook anders zijn. Ook dat is prima. God zij dank. Persoonlijk heb ik nauwelijks de neiging om vooraf tot achter de komma te willen vastleggen wat het eindresultaat zal zijn van wat de wisenten straks zullen achterlaten. De duinen zullen er zeker gevarieerder en verrassender door worden. Nieuwe niches zullen ontstaan voor de hervestiging van kritische planten en dieren. Ja, ook de konijnen zullen met de komst van de wisenten nieuwe kansen krijgen. Want net zoals niet één hoofdoorzaak voor de terugloop van biodiversiteit in de duinen kan worden geïdentificeerd, zal ook niet één nieuwe component alleen de duinen terugtoveren tot het landschapsbeeld van zeg rond 1900. En ook dat is goed zo.

Wij wensen u veel leesplezier met dit speciaalnummer en zien u graag in Kraansvlak! **NW**